

ספר חדש משמרת חדשה

העוקב אחר המתרחש בתחומי הסיפורת הישראלית החדשה, יגלה לשמחתו כי הולכת ומתהווה לנגד עינינו משמרת ספרותית חדשה, בעלת נפח ומשמעות, הנבדלת במאפייניה הבולטים מקודמתה (היא המשמרת שעליה נמנים סופרים כדוגמת דוד שחר, א"ב יהושע, עמוס עוז, עמליה כהנא-כרמון, אהרון אפלפלד, יצחק אורפז, יורם קניוק ואחרים; זו שמרדה בשעתה בסופרי "דור הפלמ"ח ובריאליזם החברתי שלהם). המשמרת החדשה אף נבדלת מקבוצת המספרים ה"לוקאליים" (נסים אלוני, יהושע קנז, רות אלמוג, חיים באר, מאיר שלו), שעברה כחוט השני בין הדורות, ללא מרד גלוי לעין. קשה עדיין לאפיין את המשמרת החדשה והמתהווה הזו, שכן סופריה יואב הופמן הוא הבוגר הבשל ביותר ויהודית קציר היא, כמדומה הצעירה ביותר. עם זאת, מסתמנים ביצירתם של בני המשמרת הזו סממנים משותפים לא מעטים. כל בני האוונגרד החדש (יואל הופמן, דוד גרוסמן, סביון ליברכט, אורלי קסטל-בלום, יהודית קציר ועוד) כותבים כתיבה, שהיא לכאורה פתוחה ונון-שלאנטית יותר מזו של קודמיהם. בני דורו של א"ב יהושע עדיין עמדו ברובם בסימן ההשראה העגנונית, שחיבה את הסופר לכתיבה אחראית ומהודקת, שבה יש לכל אות ואות כוונה ומשמעות. הנוסח החדש יותר בספירות הישראלית הוא פרי-עטו של סופר, שאינו שובר את קולמוסו כדי לרבוך כל מלה ומלה וכדי להעמיק את קשת ההשתמעויות עד גבול היכולת. על כל פנים, סימני הידע והיגע אינם ניכרים בתוצר המוגמר. נותר בכתיבה מרווח גם למקרי, לפרוס ולמפורר, לחסר המשמעות ולחסר הסמליות, לאוטוביוגרפי ולאידיוסינקרטי. נראה, שסוף-סוף יכול מנחם פרי לברך על המוגמר ולקצור את פירות המרד נגד האלגורי ובזכות הקונקרטי, שאת דגלו הניף עם ייסוד 'סימן קריאה' לצי כשנות דור.

כותבי הפרוזה הצעירים, ויהודית קציר בתוכם, מרחיבים את הקשת התימטית והטיפולוגית של הספרות העברית במגוון חדש ורענן של נושאים ודמויות, ואף יודעים לחקות סגנונות שונים, ולהעלות חיוך על שפתי הקורא, גם כשהם מספרים על עניינים טראגיים כמלחמה ושואה, עקרה מן הבית ומחיק המשפחה

ושאר חוויות טראומטיות, אישיות וקולקטיביות. זאת הם עושים בעיקר באמצעות הפרספקטיבה הכפולה, הנוצרת אצלם באמצעות נקודת התצפית הילדית או הילדותית-כביכול או התמימה-כביכול, שהיא אחת הטכניקות המרכזיות ביצירתם. מן הבחינה הזו, הללו ממשיכים בטבעיות ובמיומנות את דרכיהם של א"ב יהושע ושל יעקב שבתאי (במיוחד בסיפורי 'הדוד פרץ ממריא'), אך בלא האלגוריות החברתי-פוליטי של הראשון ובלא הגוון המיתולוגי, המרחף מעל הפרטים הטריטוריאליים אצל האחרון.

סוגרים את הים' של יהודית קציר מצטרף לכמה ספרים בספרותנו, המכילים רביעייה של נובלות (כגון 'מומנט מוזיקלי' של קנז). ארבע הנובלות עומדות בקשרי זיקה מורכבים וקונטרפונקטליים, ובהצטרפן הן יוצרות, תמונה רחבה, פוליפונית ופוליכרומית, תמימה להלכה ופסבדו-נאיבית למעשה. כך, למשל, בתיאור ניסיונם הנבזי-הנאיבי של הילדים בני-הדודים בסיפור 'שלאף שטונדה', ניסיון 'ניר לאקמוס' שרק ילד מסוגל להגותו, המאפשר סלקציה של בין-רגע בין ניצולי שואה לבין שאינם ניצולי שואה. התיאור גורם לקורא לפרוץ בצחוק, למרות ההשתמעויות הנוראות שלו. הוא עשוי להעלות על הדעת את תיאורה הפסבדו-נאיבי של הילדה אילנה מאחד משיריו של מאיר ויזלטיר, המקשקשת בעיפרון על תמונות קרוביה שניספו בשואה, בהיעדר הוריה מן הבית, או את דרכו של הילד "קצכן" (מן הספר 'סיפור יוסף' של הופמן) בקליטת השואה וחוקמה על קרוביו ועליו. עירוב של טראגדיה ושל הומור, של אימה ושל תמימות, הוא שנותן לסיפורים הללו את חנינם המיוחד.

בסיפור זה, כמו בסיפורי האחרים של הקובץ, משתלבות דמויות ואשליות בתוך רצף האירועים דמויי-המציאות, ונושאים כחוכם מסר "אָרְס פּוּאָטִי" לגבי מהות הכתיבה. סיפורו של מישה, הנהג של המשרד, שעליו חזר כל השנים, בדבר נגינתו לפני מלך יוגוסלביה, מתברר כסיפור בדוי. אך גם לשקר הרב-שנתי הזה יש הנמקה משלו:

מישה האחר, שאכן הפליא בנגינתו את אוזני שומעיו ואת המלך בכללם, נספה בשואה, הוא מכל משפחתו, ורעהו שנותר בחיים מנציח אותו ואת נגינתו הוויטואוזית באמצעות הבדיה, ממש כשם שהספרות גואלת דברים אמיתיים והיפותטיים מן השכחה ומנציחה אותם על דפי הספר. ובקורא גואה מין תערובת מוזרה של סיפוק ושל חלחלה למשמע הפרטים: דווקא הילד הבלתי-רצוי, שאביו ביקש להיפטר ממנו בעודו עובר בכטן אמו, הוא שנותר יחידי מכל משפחתו. אחת הווריאציות של "אגדת האמן", לימדנו ארנסט קריס בספרו החשוב "אגדה, מיתוס ומאגיה ברמתו של האמן", היא זו של ילד שאמו או אביו זנחוהו, וחרף הנטישה, ואולי דווקא בגללה, הוא הפך לאמן, המסוגל להקנות לדברים חיי נצח ולהציל את הזמן החולף מאבדן ומשכחה. הביוגרפי, המיתי והברוי הופכים כאן, כמדומה, למקשה אחת.

דומה שגם בסיפור 'הנעליים של פליני' משמשים יסודות אוטוביו-גרפיים ביסודות בדויים ומוגזמים (לכיוון של הנמכה ואירוניזציה), בעירוב המעורר הנאה ומחשבה. הסיפור עוקב אחר הרהוריה ואירועי חייה של נערה תמימה, שעולמה צר כעולם נמלה, מלצרית במלון, ההופכת לזמן-מה ל"סינדרלה" ולשחקנית זוהר, באמצעות במאי "צמרת". מאחורי הקלעים של תיאטרון יידיש קטן ומתקלף, מתבררת זהותו של המפיק יהושע שפילמן (וכי כיצד ייקרא בנה של שחקנית יידיש בתיאטרון נודד?). סיפור הזוהר המדומה מזכיר את סיפורי סאלינגר, שהשפיעו בדרכם גם על יעקב שבתאי. לפנינו טיפוסים אנטי-אינטלקטואליים, הקולטים את המציאות קליטה חלקית ונאיבית, כמו מבעד למסך. אין הם יורדים אומנם לרמתם של "אֵיִרֹן" אנטי-הרואי, כדוגמת דמותו של גימפל תם, אך בהחלט מזכירים מודלים אחרים מן הפרוזה היהודית האמריקאית, וגיבורי סאלינגר בכללם. הפרק השלישי בסיפור זה מסתיים במסע לחוף הים, לצד רוכל הצמר-גפן המתוק שעל הטיילת, שמעליו תלויים ענני סוכר ורדרדים. לא אחת מזכירים הסיפורים הללו, בהקצפה הסכארינית המדומה שלהם, את הסוכר המוקצף הנמכר על שפת הים. אולם, אין לפנינו, כמובן, אלא קיטש מדומה, המוליך את הקורא שולל ומעכב את קליטת המסר האמיתי, שאינו סנטימנטלי או מתקתק כל עיקר.

גם בסיפור 'דיסניאלי' שולטת צבעוניות של קרקס, כפי שהיא נקלטת בעיניה של ילדה עתירת דמיון, שכל קניית שמלה היא בעיניה חגיגה בלתי נשכחת. גם כאן חוזר מוטיב הנוכל המקסים, המזהיל את החיים ולמעשה משכב

אותם. מיכאל הפנטזיונר, המבקש לבנות כעין דיסנילנד בישראל, עשוי להיות הרקע לקרע בין ההורים. אולם, העניין מחלחל לתודעתה של הבת רק מקץ שנים, כמאוחר, ליד מיטת האם. על סיפור זה קיבלה המחברת את פרס עיתון '77', ובנימוקי הפרס נאמר: "לילה ארוך, העובר על אשה צעירה, היושבת בכית חולים וממתינה לאמה, שתקיץ מן התרדמה שבה היא שרויה לאחר ניתוח קשה, הוא מסגרת הזמן למסע הזיכרות מפוכח ואוהב כאחד אל תוך עולם ילדותה (...). ובמרכז המסע, חיי משפחה שקטים וחדגוניים כלשהם בחיפה של שנות השבעים, ואולי גם בסוף שנות הששים, שלתוכם פולש מפעם לפעם אורח זר, גבר קסום שוכה-לב, המביא לבסוף להתפוררותם. 'דיסניאלי' נכתב מתוך שליטה מעוררת השתאות בחוקיה של הנובלה, ביכולת סיפורית רגישה ובוגרת ובלשון חסכנית ומדויקת." עוד קבעו השופטים, כי יצירת ביכורים זו עשויה להעמיד את יהודית קציר בשורה הראשונה של כותבי הפרוזה הצעירים, וכי היא תעורר בוודאי בקרב הקוראים ציפייה דרוכה לקראת המשך כתיבתה של יהודית קציר. ■

יהודית קציר:
סוגרים את הים;
הוצאת הקיבוץ
המאוחד, ספרי
סימן קריאה,
הספריה החדשה;
עורך: מנחם פרי;
תש"ן; 153 עמ'

לכין המרצה שלה באוניברסיטה. למעשה, גם "אביר החלומות" הוא טיפוס אפרורי למדי, הלוכש דרך קבע סוודר אפור (!), לפחות עד לאותו יום שבו הוא זוכה בסוודר שסרגה למענו תלמידתו (והמחייב אותו לספר לאשתו שקרים מפליגים). לכאורה, לפנינו שיא של אפרוריות משמימה, ואף על פי כן, לפנינו סיפור נועז, ססגוני ומופלא, שנרמזת ממנו אהבת נשים לטנטית, סיפור המכיל קטעים נוסח 'שושנח קהיר הסגולה' של וודי אלן ומסתיים כמעון מטא-ריאליסטי מעל לחצר בית-הספר. לפנינו סיפור המושפע מן הקולנוע, ועשוי אף לחזור אל מסכי הקולנוע ביום מן הימים.

את כל הנובלות שבקובץ ניתן לאפיין כ"סיפורים מעגליים": מוטיבים המופיעים בראשיתם, חוזרים ומופיעים לקראת הסוף, בווריאציות מתגוונות ובטרנספורמציות שונות. המעגליות מקנה לסיפורים הללו תחושה של סוף, של קשירת חוטים פרוזיים. הקורא אינו נותר, כמו ברכים מן הסיפורים המודרניים, בתחושה אופיינית של תסכול ושל היעדר משמעות, אלא יודע, פחות או יותר, מה עלה בגורל גיבוריו ומהי ההנמקה לגורלם.

ואשר לטכניקת-המסירה ראוי להרגיש: לא רק הדמויות שבסיפור מגלות אטימות-כלשהי למתרחש סביבן, ומתקשות לגלות את האמת שמאחורי מסיכת-הקרטון הצבעונית. גם המספרת עוטה על עצמה כעין מסיכה של אטימות למתרחש בארץ וכעולם, ומדווחת על המציאות כאמצעות מסוגימיות אנטי-אינטלקטואליות במתכוון (גם כאשר היא משלב ראייה ילדית בראייה של כחורה בוגרת, בעלת הבנה וחוכמה).

כן, למשל, עשויים הקורא והפרשן, המנסים למלא פערים, ללמוד על זמן ההתרחשות של כל סיפור וסיפור באמצעות אופנת הלבוש של הנפשות הפועלות יותר מאשר באמצעות אזכורים של אירועים חיצוניים. ולא במקרה: מושם כאן דגש על "הקנקן" החיצוני הזוהר, שכן הדמויות חיות ופועלות בעולם של אשליות מתוקות, והמחברת סוחפת את קוראיה אל עולם קסום זה, שהמויף רב בו על האמיתי.

אלה הם סיפורים מעניינים ומורכבים, למרות חזותם הכמור-גאיבית, והמשחק המחעתע שהם עורכים בין האותנטי למויף, בין התמים למושחת, בין הפשטני למתוחכם, מצביע על תכנון ועל שימת-לב לפרטים ולמכלול.

מה שנאמר על סיפור הביכורים לפני כשנתיים כוחו יפה גם היום: הספר מותיר את קוראיו בציפייה דיוכה לקראת המשך יצירתה של יהודית קציר.

יש תיקון

1. ממאמרה של זיוה שמיר "ספר חדש, משמרת חדשה" (על ספרה של יהודית קציר - "סוגרים את הים"), נשמט סופו. להלן סיומו של המאמר, ועם המחברת ועם הקוראים הסליחה.

'סוגרים את הים' הוא סיפור בשל ומלא חידושים: לפנינו, כביכול, סיפורה הבנאלי של אילנה, מורה רווקה, שהגיעה להוראה חרף ניסיון טראומטי מידיה של מנהל בעל נטיות "פדאגוגיות", שהרעים עליה את קולו. חייה עוברים עליה בשיממון אפור, למרות רכישתה של שמלת ערב אקסטרווגנטית (שאותה לא תלבש לעולם), ולמרות רומאן (חסר סיכוי) שמתקדם בינה